

ZİHİNSEL ENGELLİ ERGENLERİN SOSYAL BECERİ DÜZEYLERİ VE DAVRANIŞ PROBLEMLERİ İLE EBEVEYNLERİNİN GENEL ÖZ YETERLİLİK ALGI DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILARAK İNCELENMESİ*

SOCIAL SKILL AND BEHAVIOR PROBLEMS LEVELS IN ADOLESCENT WITH MENTAL DISABILITIES BY COMPARING PARENT' GENERAL INVESTIGATION OF SELF-EFFICACY

Gülsüm Elif Çorbacı SERİN** Alev GİRLİ***

ÖZET

Bu araştırmanın amacı zihinsel engelli ergenlerin, sosyal beceri düzeyleri ve davranış problemleri ile ebeveynlerinin genel öz yeterlilik algı düzeylerini karşılaştırılarak incelemektir. Araştırma grubu, 161 öğrenci ve 59'u baba, 126'sı anne olmak üzere 185 ebeveynenden oluşmaktadır. Araştırmada, öğrencilerin okul içi sosyal yeterlilik düzeyleri ve problem davranışlarını ölçmek için, Okul Sosyal Davranış Ölçekleri (OSDÖ) ile ebeveynlerin genel öz yeterlilik algılarını ölçmek için Genel Öz Yeterlilik Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmaya katılan öğrenci ve ebeveynlerin demografik özelliklerini belirlemek amacıyla, 'Öğrenci-Ebeveyn Bilgi Formu' birinci araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeyleri ile ebeveynlerinin genel öz yeterlilikleri arasında pozitif yönlü; zihinsel engelli ergenlerin davranış problemleri ile ebeveynlerinin genel öz yeterlilikleri arasında ise negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Sosyal beceri, problem davranış, zihinsel engelli ergen, öz yeterlilik algısı

ABSTRACT

The purpose of this study is comparing social skill and behavior problem levels in adolescents with mental disabilities with parents' general investigation of self-efficacy. 161 students participated in this survey. Also totally 185 parents were surveyed including 59 fathers and 126 mothers. In this survey, the School Social Behavior Scales have been used to measure the level of social competence at school and problematic behaviors of the students. Besides, "General Self-Efficacy Scale" has been used to measure general self-efficacy level of the parents. Furthermore, "Family –Student Information Questionnaire", which was developed to reach demographic variables, by the first researcher. The results of this study showed, there is a positive correlation between the social skill levels in adolescents with mental disabilities with the general self-efficacy perceptions of the parents, and also negative correlation between the behavior problem levels in adolescents with mental disabilities with the general self-efficacy perceptions of the parents.

Key words: Social skills, behavior problems, adolescents with mental disabilities, general self-efficacy

1. GİRİŞ

Bireyin çevreye uyum sağlaması ve çevreyle uyum içinde yaşaması için bir takım yeterliliklere ve becerilere sahip olması gerekir. Bunların başında ise sosyal yeterlilikler ve sosyal beceriler gelmektedir. Bireyin davranış repertuarında bazı sosyal becerilerin olmaması olarak ifade edilebilecek olan sosyal beceri yetersizliği (Çadır, 2008), okulda ve yaşamın her alanında bireyi etkilemektedir. Problem davranışlar ise, sıklıkla, bireyin çevresindekilere, kendisine veya eşyalara zarar verici nitelikte olacaktır (Erbaş, Kırcaali-İftar ve Tekin-İftar, 2007). Tüy (1999), sosyal beceri eksikliğinin, saldırganlık, anti sosyal davranışlar ve hiperaktivite gibi dışsallaştırılmış problemlerle ilişkili olduğunu ifade etmiştir.

*Bu makale ilk yazarın yüksek lisans tezinden oluşturulmuştur.

** Öğretmen, MEB, elifcorbaci@hotmail.com

*** Yrd.Doç.Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi, alev.girli@deu.edu.tr

Sosyal beceri yetersizlikleri çeşitli nedenlere dayandırılmaktadır. Bunların en bilineni ise engelli olma durumudur (Erbaş ve ark. 2007). Zihinsel engelli bireylerin sosyal becerileri engelli olmayan yaşlılarına göre daha az gelişmekte, bu nedenle başkasının bakış açısını anlama, başkalarının yerine kendini koyarak düşünebilme gibi becerileri geç ve güç kazanmaktadır. Sosyal olayların sonuçlarını önceden kestirebilmede yetersizdirler, karar verme ve problem çözebilme becerilerinde güçlükler yaşarlar (Brannon, 1999; Sucuoğlu ve Çiftçi, 2001).

Yapılan araştırmalar, zihinsel engelli bireylerin, daha çok duygusal ve psikolojik problemler yaşadıklarını ve bunun sonucunda agresif davranışlar, kendini yaralama gibi davranışsal sorunlar sergilediklerini göstermiştir. Bunun nedeni duygusal bozukluk ile zihinsel engelinin ilişkili olmasıdır. Bu nedenle de günlük yaşam içinde zihinsel engelli bireyler, sorunlarla başa çıkabilme kapasiteleri daha düşük olduğu için, daha fazla zorluklarla karşılaşır. Anksiyete düzeyleri normal gelişim gösteren bireylere göre daha yüksektir (Brannon, 1999). Genel olarak bakıldığında bunun en sık yaşandığı zaman ise ergenlik dönemidir (Siyez, 2006). Akran etkileşiminin yoğun yaşandığı bu dönemde, zihinsel engelli ergenler pek çok sosyal ve duygusal problemler yaşayabilmektedirler (Hocaoğlu, 2009).

Aile, çocuğun ilk sosyal deneyimlerini edindiği yerdir (Yavuzer, 2002). Zihinsel engelli bireyler de, normal gelişim gösteren bireyler gibi ilk sosyal becerileri aile ortamında edinir, dolayısı ile ebeveyn davranışları ile çocukların davranışları doğrudan ilgilidir (Paczkowski ve Baker, 2007). Aileler genellikle çocuğun ilk öğretmenleridir ve birçok aile çocuklarına kılavuzluk yapma açısından hazırlıksızdır. Ailelerin yeterlilik düzeyleri de birbirlerinden farklılaşmaktadır (Freeman, 2006). Birçok araştırma çocuğun göstermiş olduğu problem davranışların, ailenin sosyo ekonomik durumu, aile içi ilişkiler, ebeveynlerin stres düzeyleri gibi farklı değişkenlerden etkilendiğini göstermektedir (Hastings ve Brown, 2002; Olsson ve Hwang, 2002; Blacher ve McIntyre, 2006). Çocuğun sosyal uyumuna ilişkin araştırmalar ailenin çocuk üzerindeki ilk etkilerinin son derece önemli olduğunu ortaya koymaktadır (Freeman, 2006).

Son yıllarda ebeveynlerin psiko-sosyal ve karakter özelliklerinin yanında öz yeterlilik algıları da araştırma konusu olmaktadır. Öz yeterliliği, Bandura (1994), bireyin belli bir edinişi göstermek için gerekli etkinlikleri organize edip başarılı olarak yapma kapasitesi hakkında kendine ilişkin yargısı, Kurbanoglu (2004), kişinin bir işi başarı ile yapmak için gerekli becerilere sahip olduğu konusundaki inancı olarak tanımlar. İnsan davranışları, gerçekte doğru olandan çok, insanların neyin doğru olduğu yolundaki inançlarına dayanır. Bu tanımlarda kişinin gösterdiği ya da göstereceği başarı düzeyine ilişkin öznel/kişisel yargısına dikkat çekildiği görülmektedir. Öz yeterlilik yetenekli olmaya değil, ama kişinin kendi kaynaklarına güvenmesine karşılık gelir. Yıldırım ve İlhan'a (2010) göre, ebeveynlerin öz yeterlilik algılarının yüksek olması, başarı ve iyilik halinin oluşmasını, en önemlisi kişisel gelişimin ve becerilerin çeşitlenmesini sağlar. Önceki başarılı deneyimler, kişisel olarak benzer özellikleri taşıyan diğer insanların başarı örnekleri, çevreden gelen olumlu geri bildirimler ve olumlu duygu durum, öz yeterlilik inancını besleyen kaynaklardır.

Ebeveynlerin öz yeterlilik inançları ile çocukların problem davranışları arasında ilişki olduğunu gösteren araştırmalara yurt dışında yapılan çalışmalarda sıkça rastlanmaktadır (Coleman ve Karraker, 1998; Beck, Daley, Hastings, Stevenson, 2004; Paczkowski ve Baker,

2007). İncelenen çalışmaların bazılarında davranış sorunları nedeni ile kliniğe sevk edilen hastaların ebeveynlerinin öz yeterlilik algılarının düşük olduğu görülmüştür (Paczkowski ve Baker, 2007). Coleman ve Karraker (2003), öz yeterlilik algıları yüksek olan ebeveynlerin çocuklarının ise daha az olumsuz davranış sergilediklerini ve sosyal ortamlarda daha uyumlu olduklarını belirtmişlerdir. Alanyazında bu bulguyu destekleyen çalışmalara sıkça rastlanmaktadır (Olsson, Larsman ve Hwang, 2008).

Bu araştırmanın amacı, zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeyleri ve davranış problemleri ile ebeveynlerinin genel öz yeterlilik algı düzeylerinin karşılaştırılarak incelenmesidir.

Araştırmanın, Türkiye’de ebeveynlerin genel öz yeterlilik algıları ile zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeyleri ve davranış problemleri arasındaki ilişkiyi ilk inceleyen çalışma olması bakımından önemli olduğuna düşünülmektedir. Bu araştırmanın sonuçlarının, zihinsel engelli ergenlerin ebeveynlerinin genel öz yeterlilik algılarının artırılmasında ve zihinsel engelli ergenlere verilecek hizmetlerin karşılanmasında yol gösterici olacağı umulmaktadır. Öğrencilerin sosyal yeterlilik düzeylerini arttırmalarında ve davranış problemleriyle baş etme stratejilerinde eğitimcilere yol gösterici olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca bu araştırmanın sonuçları, konu ile ilgili yapılacak yeni çalışmalara yol göstermesi bakımından önemlidir.

2. YÖNTEM

2.1.Araştırma Modeli

Bu araştırma zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeyleri ve davranış problemleri ile ebeveynlerinin genel öz yeterlilik algı düzeylerini karşılaştırarak inceleyen ilişki tarama modeli bir araştırmadır. Var olan durum değiştirilmeden, olduğu gibi betimlenmek istendiğinden ilişki tarama modeli kullanılmıştır. İlişki tarama modelleri, iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişimin varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir (Karasar, 1999).

2.2.Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini İzmir ilinde eğitilebilir düzeyde zihinsel engelle sahip ergenler (11-21 yaş) ve onların anne-babaları oluşturmaktadır. Bu araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmaya katılacak olan zihinsel engelli ergenlerin seçiminde, zihinsel engelli ergenlerin İzmir ilinde, kaynaştırma veya özel eğitim okulu olarak hizmet veren devlet okullarına gitmeleri temel ölçüt olarak belirlenmiştir. Araştırma süresince İzmir ilinde bulunan tüm resmi özel eğitim kurumlarına gidilmiş ve kaynaştırma eğitimi olarak hizmet veren devlet okulları içinse öncelikle Rehberlik Araştırma Merkezlerinden bilgi alınarak, en az 5 zihinsel engelli ergen öğrencisi bulunan okullar seçilmiştir.

Araştırmanın çalışma grubunu, 161 öğrenci ve bu öğrencilerin 126’sı anne, 59’u baba olmak üzere 185 ebeveyni oluşturmuştur. Örneklem grubunu tanıttıcı bulgular Tablo 1 ve Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 1: Örneklem Grubunda Yer Alan Zihinsel Engelli Ergenleri Tanıtıcı Bulgular

Değişkenler		f	%
Cinsiyet	Kız	59	36,6
	Erkek	102	63,4
Yaş	11-14	25	15,5
	15-17	72	44,7
	18-21	64	39,8
Engelinin Düzeyi	Hafif	69	42,9
	Orta	75	46,6
	Ağır	17	10,6
İkinci Engel	Var	26	16,1
	Yok	135	83,9
Eğitim Süresi	1-5 yıl	15	9,3
	5-10 yıl	80	49,7
	10 yıl ve üzeri	66	41
Eğitimin Türü	Kaynaştırma	40	24,8
	Özel eğit. okulu	121	75,2
Kardeş Sayısı	1	22	13,7
	2	78	48,4
	3	38	23,6
	4 ve üzeri	23	14,3
Gelir Düzeyi	650 TL altı	50	31,1
	650-1500 TL	83	51,6
	1500-3000 TL	24	14,9
	3000 üzeri TL	4	2,5
Toplam		161	100

Tablo 2: Örneklem Grubunda Yer Alan Zihinsel Engelli Ergenlerin Ebeveynlerini Tanıtıcı Bulgular

Değişkenler		Anne		Baba	
		f	%	f	%
Yaş	30-40 yaş	46	36,5	5	8,5
	40-50 yaş	61	48,4	32	54,2
	50 yaş ve üzeri	19	15,1	22	37,3
Öğrenim Durumu	Okur yazar değil	12	9,5	2	3,4
	İlkokul mezunu	63	50	25	42,4
	Ortaokul mezunu	17	13,5	7	11,9
	Lise mezunu	28	22,2	15	25,4
	Üniversite mezunu	6	4,8	10	16,9
İs Bilgisi	Çalışıyor	21	16,7	35	59,3
	Çalışmıyor	105	83,3	24	40,7
Gelir Düzeyi	650 TL altı	42	33,3	14	23,7
	650-1500 TL	63	50	31	52,5
	1500-3000 TL	17	13,5	12	20,3
	3000 üzeri TL	4	3,2	2	3,4

Çocuk sayısı	1	18	14,3	5	8,5
	2	60	47,6	32	54,2
	3	30	23,8	14	23,7
	4 ve üzeri	18	14,3	8	13,6
Bakıma Gerk. Birey	Var	17	13,5	6	10,2
	Yok	109	86,5	53	89,8
Toplam		126	100	59	100

2.3. Veri Toplama Araçları

2.3.1. Okul Sosyal Davranış Ölçekleri (OSDÖ): "Okul Sosyal Davranış Ölçekleri"

Kenneth W. Merrell tarafından 1993 yılında, Amerika Birleşik Devletlerinde, K- 12 eğitim düzeyinde (okul öncesinden lise sona kadar), okullarda sınıf öğretmeni veya diğer öğretmenler tarafından öğrencileri teker teker değerlendirilebilecekleri bir ölçek olarak geliştirilmiştir. Ölçek iki formdan oluşturulmuştur. A Formu: Sosyal Yeterlilik ve B Formu: Olumsuz Sosyal Davranışlar olarak yapılandırılmıştır. Sosyal Yeterlilik alt boyutunda, yapılan son faktör analizinde, Kişilerarası İlişkiler; (Maddeler; 4, 5, 6, 9, 11, 19,21,22,25,26,28,29,30 ve 32), Öz Denetim Becerisi; (Maddeler; 1, 7, 12, 15, 16, 17, 23, 24, 27 ve 31) ve Akademik Beceriler; (Maddeler; 2, 3,8, 10, 13, 14, 18 ve 20) olarak üç faktör belirlenmiştir.

Olumsuz Sosyal Davranışlar alt boyutunda ise yapılan son faktör analizinde Saldırgan-Sinirli; (Maddeler; 1, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 15, 20, 21, 22, 27, 29 ve 32), Antisosyal-Agresif; (Maddeler; 2, 3, 4, 5, 6, 12, 17, 18, 19 ve 25) ve Yıkıcı-Talepkar; (Maddeler; 10, 16, 23, 24, 26, 28, 30, 31 ve 33) olarak üç faktör belirlenmiştir "Sosyal Yeterlilik Ölçeği"nde en düşük 32 en yüksek 160 "Olumsuz Sosyal Davranışlar Ölçeğinde" ise en düşük 33 en yüksek 165 puan alabilir. "Sosyal Yeterlilik" ölçeğinden alınacak yüksek puanlar yüksek düzeyde sosyal uyumu, "Olumsuz Sosyal Davranışlar Ölçeği"nden alınacak yüksek puanlar ise yüksek düzeyde sosyal davranış problemlerini işaret eder.

Yukay (2003) tarafından "Okul Sosyal Davranış Ölçekleri"nin Türkçe'ye adaptasyon çalışması yapılmıştır. Ölçekler önce Türkçe'ye çevrilmiş, daha sonra dilsel eşdeğerliği, madde analizleri ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır. Yapılan analizler sonunda her maddenin birbiriyle $p < .001$ düzeyinde ilişkili olduğu, aralarında da farklılık bulunmadığı elde edilmiştir. Sadece iki ölçeğin genel analizleri yapılırken; "Sosyal Yeterlilik Ölçeği"nin 1, 4, 11 ve 19. maddelerinde $p < .05$ düzeyinde anlamlılık tespit edilmiştir. Ama alt ölçeklerin analizleri yapılırken böyle bir farklılık elde edilmemiştir. Bu nedenle maddelerle ilgili herhangi bir değişikliğe gidilmemiştir. Bu durumda Türkçe Ölçeğin İngilizcesi ile eşdeğer nitelikte olduğu beklentisi desteklenmiştir.

Ölçeğin güvenilirlik; değişmezlik ölçümleri, test tekrar test tekniği ile ve iç tutarlılığı; Cronbach, Sperman Brown, Guttman Split - Half teknikleriyle test edilmiştir. Elde edilen veriler Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı ile incelenmiştir. Sonuçlarda $p < .001$ düzeyinde manidarlık elde edilmiştir ($r = .83$ ile $.99$ arasında), Bu analizler iki ölçeğin alt testleri için de ayrı ayrı yapılmıştır. Bu veriler doğrultusunda Türkçe ölçeğin en az özgün İngilizce Form kadar güvenilir olduğu ifade edilebilir (Yukay, 2003).

2.3.2.Genel Öz Yeterlilik Ölçeği Türkçe Formu: Ölçeğin 23 maddelik özgün formu Sherer ve arkadaşları (1982), tarafından hazırlanmıştır. Özgün haliyle 14 dereceli olan ölçeğin sonraki hali beş dereceli Likert tipi bir ölçeğe çevrilmiştir (Sherer ve Adams 1983). Ölçekteki 2, 4, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 14, 16 ve 17. maddeler ters puanlanmaktadır. Ölçek toplam puanı 17-85 arasında değişebilmektedir; puanın artması öz yeterlilik inancının arttığını göstermektedir. Ölçek, üç faktörlü yapıyı önermektedir. Birinci faktör “Başlama”, ikinci faktör “Yılmama” ve üçüncü faktör “Sürdürme Çabası-Israr” başlıkları altında ele alınabilir.

Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Yıldırım ve İlhan (2010) tarafından yapılmıştır. Çalışmada yaygın olarak kullanılan 17 maddelik Genel Öz Yeterlilik Ölçeği (Magaletta ve Oliver 1999) üzerinde çalışılması tercih edilmiştir. Ölçek Türkçeye çevrildikten sonra, faktör yapısı açımlayıcı faktör analizi ve varimaks rotasyonu ile incelenmiştir. Ölçeğin faktör yapısı açımlayıcı faktör analizi (exploratory factor analysis) ile temel bileşenler yöntemi ile incelenmesi sonucunda özdeğeri 1'in üzerinde olan üç faktör belirlenmiştir. Birinci faktörün özdeğeri 4,150, açıkladığı varyans %20,2, ikinci faktörün özdeğeri 1,786, açıkladığı varyans %11,9 ve üçüncü faktörün özdeğeri 1,114 ve açıkladığı varyans %9,5 olarak bulunmuştur. Bu faktörler sırasıyla “Başlama”, “Yılmama” ve “Sürdürme Çabası-Israr” olarak adlandırılmıştır. Buna göre üç faktörlü yapı varyansın % 41,47'sini açıklamaktadır. Tüm ölçeğin iç tutarlılık katsayısı (Cronbach alfa) 0,80 bulunmuştur. İki yarım güvenilirlik analizine göre, Guttman Split-half katsayısı 0,77'dir. Ayrıca yine ölçeğin her bir maddesi için madde bırakma tekniği ile madde toplam korelasyonları ve Cronbach alfa katsayıları da hesaplanmıştır. Cronbach alfa katsayılarının 0,78 ile 0,81 arasında değiştiği saptanmıştır. Ölçeğin test tekrar test güvenilirliği analizlerinde test tekrar test güvenilirlik katsayısı ise (Pearson r) 0,69, ($p < 0,0001$) olarak bulunmuştur ve 18 yaş ve üstü kişilerin genel öz yeterliliklerini ölçmede geçerli ve güvenilir bir araç olduğuna karar verilmiştir (Yıldırım ve İlhan 2010).

2.3.3.Öğrenci-Ebeveyn Bilgi Formu: Araştırmaya katılacak olan öğrencilerin ve ebeveynlerinin cinsiyetleri, takvim yaşları, eğitim durumları, ailenin gelir durumu, ailedeki çocuk sayısı, ailede bakıma gereksinimi olan başka bir bireyin bulunup bulunmaması; ebeveynlerin çalışıp çalışmamaları; engelli öğrencinin başka engelinin olup olmaması ve engellerinin düzeyi gibi bazı demografik özelliklerini belirlemek amacı ile birinci araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

2.4.İşlem

Bu çalışmada, örneklem grubundaki öğrencilerin sosyal yeterlilik düzeylerini ve davranış problemlerini belirlemek için "Okul Sosyal Davranış Ölçeği", araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf öğretmenleri tarafından ve her bir öğrenci ayrı ayrı düşünülerek cevaplandırılmıştır. Araştırmaya katılan ebeveynlerin genel öz yeterlilik algılarını ölçmek için "Genel Öz Yeterlilik Ölçeği Türkçe Formunu" ve öğrenci ve ebeveynlerin demografik özelliklerini belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan, "Öğrenci-Ebeveyn Bilgi Formunu" ebeveynler uygun oldukları zaman dilimlerinde doldurmuşlardır.

2.5.Verilerin Analizi

Verilerin analizinde SPSS paket programı 1.5 versiyonu kullanılmıştır. Öncelikle ergenlere uygulanan "Okul Sosyal Davranış Ölçeği" ve ebeveynlere uygulanan "Genel Öz

Yeterlilik Ölçeği Türkçe Formu"ndan elde edilen puanlar hesaplanmıştır. Ergenlere uygulanan "Okul Sosyal Davranış Ölçeği"nden elde edilen veriler ile ebeveynlere uygulanan "Genel Öz Yeterlilik Ölçeği Türkçe Formu"ndan elde edilen veriler arasında ilişki olup olmadığını belirlemek için ise Paired Sample t testi yapılmıştır. Araştırmada önem düzeyi 0,01 ve 0,05 olarak alınmıştır.

3. BULGULAR

3.1.Tanımlayıcı İstatistikler

Tablo 3: Zihinsel Engelli Ergenlerin Sosyal Beceri ve Davranış Problemi Düzeylerini Tanımlayıcı Analiz Sonuçları

	n	$\bar{x}$	ss	min.	max.
Sosyal Yeterlilik	161	104,1	26,47	47	160
Olumsuz Sosyal Davranış	161	56,7	24,13	33	157

OSDÖ A Formu olan Sosyal yeterlilik alt boyutunda alınabilecek en düşük puan 32, en yüksek puan 160 iken, elde edilen bulgulara göre, zihinsel engelli ergenlerin OSDÖ puanı en düşük 47, en yüksek 160 ölçülmüştür. Çalışma grubunun puanlarının aritmetik ortalaması 104,71 ve standart sapması 26,47'dir. OSDÖ B Formu Olan Olumsuz Sosyal davranışlar alt boyutunda ise alınabilecek en düşük puan 33, en yüksek puan 165 iken, elde edilen bulgulara göre, zihinsel engelli ergenlerin Olumsuz Sosyal Davranışlar puanı en düşük 33, en yüksek 157 ölçülmüştür. Çalışma grubunun puanlarının aritmetik ortalaması 56,7ve standart sapması 24,13'dür

Tablo 4: Zihinsel Engelli Ergene Sahip Ebeveynlerin Genel Öz Yeterlilik Algı Düzeylerini Tanımlayıcı Analiz Sonuçları

	n	$\bar{x}$	ss	min.	max.
Öz Yeterlilik	185	64,71	8,07	36	85

GÖZYÖ'den alınabilecek en düşük puan 17, en yüksek puan 85 iken, elde edilen bulgulara göre, zihinsel engelli ergene sahip ebeveynlerin GÖZYÖ puanı en düşük 36, en yüksek 85 ölçülmüştür. Çalışma grubunun puanlarının aritmetik ortalaması 64,71 ve standart sapması 8,07 olarak bulunmuştur.

3.2.Zihinsel Engelli Ergenlerin Sosyal Becerileri ve Davranış problemleri İle Ebeveynlerin Genel Öz Yeterlilik Algılarına İlişkin Bulgular

Tablo 5: Zihinsel Engelli Ergenlerin Sosyal Beceri Düzeyleri İle Ebeveynlerin Genel Öz Yeterlilik Algı Düzeyleri Arasındaki İlişkiyi Belirlemek Üzere Yapılan Paired Sample t Testi Sonuçları

Anne	n	R	t	p
Sosyal Yeterlilik	126	0,007	17,27	,000**
Genel Öz Yeterlilik				
Baba				
Sosyal Yeterlilik	59	0,086	10,518	,000**
Genel Öz Yeterlilik				

**p<.01

Tablo 5 incelendiğinde zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeyleri ile ebeveynlerin genel öz yeterlilik algıları arasında anneler için $t=17,27$ ve $p<,01$ ve babalar için $t=10,518$ ve $p<,01$ düzeyinde anlamlı, pozitif yönde ama düşük bir ilişki olduğu (anneler için $r=0,007$ ve babalar için $r= 0,086$) görülmektedir. Bu sonuca göre ebeveynlerin genel öz yeterlilik algıları arttıkça zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeylerinin de arttığı söylenebilir.

Tablo 6: Zihinsel Engelli Ergenlerin Davranış Problemleri İle Ebeveynlerin Genel Öz Yeterlilik Algı Düzeyleri Arasındaki İlişkiyi Belirlemek Üzere Yapılan Paired Sample t Testi Sonuçları

Anne	n	R	t	p
Olumsuz Sosyal Davranışlar Genel Öz Yeterlilik	126	-0,098	-3,357	,001**
Baba				
Olumsuz Sosyal Davranışlar Genel Öz Yeterlilik	59	-0,306	-2,347	,022*

* $p< .05$

** $p< .01$

Tablo 6 incelendiğinde zihinsel engelli ergenlerin davranış problemleri ile ebeveynlerin genel öz yeterlilik algıları arasında anneler için $t=-3,357$ ve $p<,01$ ve babalar için $t=-2,347$ ve $p<,05$ düzeyinde anlamlı, negatif ama düşük bir ilişki olduğu (anneler için $r=-0,098$ ve babalar için $r=-0,306$) görülmektedir. Bu sonuca göre ebeveynlerin genel öz yeterlilik algıları arttıkça zihinsel engelli ergenlerin problem davranışlarında azalma olduğu söylenebilir.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Yapılan analiz sonucunda, OSDÖ Ölçeği A Formu olan Sosyal yeterlilik alt boyutunda alınabilecek ortalama puan 96 iken çalışma grubunun puanlarının aritmetik ortalamasının 104,71 olduğu görülmektedir. OSDÖ Ölçeği B Formu olan Olumsuz Sosyal Davranışlar alt boyutunda ise alınabilecek ortalama puan 99 iken çalışma grubunun puanlarının aritmetik ortalamasının 56,7 olduğu görülmektedir. Bu bulguya göre araştırmaya katılan zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeylerinin ortalamasının üstünde; olumsuz sosyal davranışlarının ise ortalamasının altında olduğu düşünülebilir.

Araştırmanın bu bulgusu, alanyazında incelenen araştırmalar tarafından desteklenmemektedir. İncelenen çalışmalarda, engelli bireylerin, sosyal beceri ve sosyal yeterlilik açısından daha yoksun olduğu, bu farkın en çok zihinsel engelli bireylerde görüldüğü ve bu durumun genellikle zihin engelli bireylerin iletişim becerileri ve motor becerileri yönünden sınırlı olmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir (Brannon, 1999; Akfirat, 2004). Ayrıca incelenen çalışmalarda, engelli bireylerin, özellikle zihinsel engellilerin problem davranışlar açısından belirgin sapmalar gösterdikleri görülmektedir (Bramlett, Smith ve Edmonds, 1994; Sucuoğlu ve Özokçu, 2005; McIntyre, Blacher ve Baker, 2006). Bu araştırmada, zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeylerinin ortalamasının üstünde; davranış problemlerinin ise ortalamasının altında çıkması, zihinsel engelli bireylerin yaşları büyüdükçe sosyal beceri düzeylerinin artıyor ve problem davranışlarının azalıyor olması (Murphy, Beadle, Wing, Gould ve Shah, 2005) ile açıklanabilir. Bu araştırmada ergen bireyler 11- 21 yaş aralığındadır ve bireylerin çoğunluğu en az 5 yıldır eğitim almaktadır. Sosyal

beceriler öğrenilebilen davranışlardır (Avcıoğlu, 2005). Ve uygulanan öğretim programlarının zihinsel engelli bireylerde sosyal beceri düzeylerinin artmasında ve davranış problemlerinin azalmasında etkili olduğu bilinmektedir (Fox, McMorro, Bittle ve Ness, 1986; Bramlett ve ark., 1994).

Yapılan analiz sonucunda, GÖZYÖ'den alınabilecek ortalama puan 51 iken çalışma grubunun puanlarının aritmetik ortalaması 64,71 olarak bulunmuştur. Bu bulguya göre araştırmaya katılan zihinsel engelli ergene sahip ebeveynlerin genel öz yeterlilik algılarının ortalamasının üstünde olduğu düşünülebilir. Beral (2010), araştırmasının sonucunda benzer bir şekilde otistik bir çocuğa sahip ebeveynlerin öz yeterlilik algılarının ortalamasının üstünde olduğu sonucuna ulaşmıştır. Buna karşın incelenen araştırmalarda çoğunlukla engelli bireylerin ebeveynlerinin öz yeterlilik algılarının normal bireye sahip ebeveynlere göre daha düşük olduğu görülmektedir (Ricci ve Hodapp, 2003; Eisenhower ve Blacher, 2006; Paczkowski ve Baker, 2007; Gallagher, Philips, Oliver ve Carroll, 2008; Lloyd ve Hastings, 2009). Beck ve ark., (2004), çalışmalarında ise annelerin normal çocuklarına karşı ebeveynlikte yeterli olduklarını ancak engelli çocuklarına karşı yeterliliklerinin daha az olduğu bulgularına ulaşmışlardır. Ancak incelenen çalışmalarda engelli bireylerin ebeveynlerinin öz yeterlilik algılarının düşük olması, bu çalışmalarda engelli bireye sahip ebeveynler ile normal bireye sahip ebeveynlerin karşılaştırılmış olması ile açıklanabilir.

Bu araştırmada zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeyleri ve davranış problemleri ile ebeveynlerinin genel öz yeterlilik algıları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda ebeveynlerin genel öz yeterlilik algıları ile zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeyleri arasında anlamlı, pozitif yönde ama düşük bir ilişki olduğu görülmektedir. OSDÖ Sosyal Yeterlilik Formu alt ölçekleri incelendiğinde ise zihinsel engelli ergenlerin öz denetim becerileri puanları ile annelerin genel öz yeterlilik algıları ve kişiler arası ilişkiler puanları ile babaların genel öz yeterlilik algıları arasında negatif yönlü bir ilişki görülmüştür. Ebeveynlerin genel öz yeterlilik algıları ile zihinsel engelli ergenlerin davranış problemleri arasında ise negatif yönde, düşük ama istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Ve bu ilişki OSDÖ Olumsuz Sosyal Davranışlar Formu tüm alt ölçeklerinde de görülmektedir.

Ebeveyn davranışları çocukların davranışları ile doğrudan ilgilidir (Paczkowski ve Baker, 2007). Birçok araştırma çocuğun göstermiş olduğu problem davranışların, demografik değişkenlerin yanı sıra aile içi ilişkiler, ebeveynlerin stres düzeyleri gibi farklı değişkenlerden de etkilendiğini göstermektedir (Hasting ve Brown, 2002; Blacher ve McIntyre, 2006). Hocaoglu (2009), ise ebeveynlerin çeşitli özelliklerinden dolayı, çocukların yeterli sosyal beceriye sahip olmalarında kritik bir öneme sahip olduklarını, ergenlik döneminde gösterilen sosyal uyum ve başarının daha önceki dönemlerde kazanılan sosyal becerilerle ilgili olduğunu ve ebeveynlerin bazı psiko-sosyal özelliklerinin bu etkiyi pekiştirdiğini ifade etmiştir. Benzer bir şekilde, Freeman (2006), ailenin çocuk üzerindeki etkilerinin son derece önemli olduğunu ve ailelerin yeterlilik düzeylerinin birbirlerinden farklı olduğunu ifade etmiştir. İncelenen tüm çalışmalarda, ebeveynlerin öz yeterlilik inançları ile çocukların problem davranışları arasında ilişki olduğu görülmektedir (Coleman ve Karraker, 1998; Hastings ve Brown, 2002; Beck ve ark., 2004; Paczkowski ve Baker, 2007). Coleman ve Karraker (2003), öz yeterlilikleri yüksek olan ebeveynlerin çocuklarının daha az olumsuz davranış sergilediğini ve sosyal ortamlarda daha uyumlu olduklarını ifade etmişlerdir.

Ebeveynlerin genel öz yeterlilik algıları ile zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri ve davranış problemleri arasında ilişki olup olmama durumu bu araştırmanın temelini oluşturmaktadır. Bu araştırmanın sonucunda, zihinsel engelli ergen bireyin öz denetim becerileri puanlarının annelerin genel öz yeterliliklerinden; kişilerarası ilişkiler puanlarının ise babaların genel öz yeterliliklerinden olumsuz yönde etkileniyor olsa bile genel olarak araştırmanın sonucu bize ebeveynlerin genel öz yeterlilik algıları arttıkça zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeylerinin de arttığını ve davranış problemlerinin azaldığını göstermektedir. Bu bulgu alanyazındaki benzer çalışmalara destek olur niteliktedir

5. ÖNERİLER

Araştırmada elde edilen bulgulara dayanılarak farklı engel ve yaş grubunda bireylerin ebeveynlerinin öz yeterlilik algılarının ne düzeyde olduğu ile ilgili araştırmalara gereksinim olduğu ve farklı engel ve yaş grubunda bireylerin ebeveynlerinin öz yeterlilik algıları ile bireylerin sosyal beceri ve problem davranışları arasındaki ilişkinin karşılaştırılarak incelenebileceği düşünülmektedir. Ayrıca engelli bir bireye sahip ebeveynlerin genel öz yeterlilik algılarını etkileyen değişkenlere yönelik araştırmalar yapılarak engelli bir bireye sahip ebeveynlerin genel öz yeterlilik algılarını artırmaya yönelik yapılandırılmış programlar hazırlanabilir.

KAYNAKÇA

- Akfırat Önalın, F. (2004). Yaratıcı Dramanın İşitme Engelli Çocuklarda Sosyal Becerilerinin Gelişimine Etkisi. Yayınlanmış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Avcıoğlu, H. (2005). *Etkinliklerle Sosyal Beceri Öğretimi*. Ankara: Kök Yayınevi
- Bandura, A. (1994). Self-efficacy. in v. s. ramachaudran (Ed.). *Encyclopedia of Human Behavior*, 4, 71-81.
- Beck, A., Daley, D., Hasting, R. P., & Stevenson, S. (2004). Mothers' expressed emotion towards children with and without intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 48, 628 -633.
- Beral, Y. (2010). Otistik Bozukluğu Olan Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Öz Yeterlilik Algılarının Belirlenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Blacher, J., & McIntyre, L. (2006). Syndrome specificity and behavioural disorders in young adults with intellectual disability: Cultural differences in family impact. *Journal of Intellectual Disability Research*, 50, 184-198.
- Bramlett, R. K., Smith, B. L., & Edmonds, J. (1994). *A comparison of nonreferred learning disabled and mildly mentally retarded students utilizing the social skills rating system*. National Association of School Psychologists Meeting, Seattle: WA.
- Brannon, G. O. (1999). Project Demonstrating Excellence A Social Action Project of: Counseling and Psychotherapy in Group Treatment With The Dually Diagnosed (Mental Retardation and Mental Illness-MR/MI). The Unpublished Phd Dissertation, The Union Institute Graduate School Cincinnati, Ohio.
- Coleman P. K., Karraker K. H. (1998). Self-efficacy and parenting quality: Findings and future applications. *Developmental Review*, 18, 47-85.

- Coleman P. K., Karraker K. H. (2003). Maternal self efficacy beliefs, competence in parenting, and toddlers' behavior and developmental status. *Infant Mental Health Journal*, 24, 126-48
- Çadır, D. (2008). Zihinsel Engelli Öğrenciler İçin Müzik Terapi Yöntemine Göre Hazırlanan Sosyal Beceri Öğretim Programının Etkililiğinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Eisenhower, A., & Blacher, J. (2006). Mothers of Young Adults With Intellectual Disability: Multiple Roles, Ethnicity and Well-Being. *Journal of Intellectual Disability Research*, 50, 905–916.
- Erbaş, D., Kırcaali-İftar, G., Tekin-İftar, E. (2007). *İşlevsel Değerlendirme: Davranış Sorunlarıyla Başa Çıkma ve Uygun Davranışlar Kazandırma Süreci*. Ankara: Kök Yayınevi
- Foxx, R. M., McMorro, M. J., Bittle, R. G. & Ness, J. (1986). An analysis of social skills generalization in two natural settings. *J Appl Behav. Anal*, 19(3): 299–305.
- Freeman, C. R. (2006). Relative Contributions of Mastery, Maternal Affective States, and Childhood Difficulty to Maternal Self-Efficacy. Unpublished Doctoral Dissertation. University of Nevada, Reno
- Gallagher, S., Philips, A. C., Oliver, C. Carroll, D. (2008). Predictors of psychological morbidity in parents of children with intellectual disabilities. *Journal of Pediatric Psychology*. 33, 1129 – 1136
- Hastings, R. P., & Brown, T. (2002). Behavior problems of children with autism, parental self-efficacy, and mental health. *American Journal on Mental Retardation*, 107, 222–232.
- Hocaoğlu, A. (2009). Zihinsel Engelli Ergenlerin Okul İçi Sosyal Yeterlilik Düzeyleri ve Problem Davranışları İle Anne-Babalarının Sosyal Beceri Düzeylerinin Karşılaştırılarak İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Karasar, N. (1999). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınevi
- Kurbanoğlu, S. (2004). Öz yeterlilik inancı ve bilgi profesyonelleri için önemi. *Bilgi Dünyası*, 5(2), 137-152.
- Lloyd, T., Hastings, R. (2009). Parental locus of control and psychological well-being in mothers of children with intellectual disability. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*. 34(2): 104–115
- McIntyre, L. L., Blacher, J., & Baker, B. L. (2006). The transition to school: Adaptation in young children with and without intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*. 50 (Pt 5) 3, 49-61.
- Murphy, G., Beadle, J., Wing, L. Gould, J. Shah, A. (2005). Chronicity of challenging behaviours in people with severe intellectual disabilities and/or autism: A total population sample. *Journal of Autism and developmental Disorders*. 35, 4, 405-418.
- Olsson, M. B., & Hwang, C. P. (2002). Sense of coherence in parents of children with different developmental disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 46, 548–559.
- Olsson, M. B., Larsman, P., Hwang, P. (2008). Relationships among risk, sense of Coherence, and well-being in parents children with and without intellectual disabilities. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*. 5, 4 pp 227–236

- Paczkowski, E., Baker, B. L. (2007). Parenting children with and without developmental delay: The role of self-mastery. *Journal of Intellectual Disability Research*. 51, 435 – 444
- Ricci, L. A., Hodapp, R. M. (2003). Fathers of children with down's syndrome versus other types of intellectual disability: Perceptions, stress and involvement. *Journal of Intellectual Disability Research*. 47, 273-284
- Siyez, D. M. (2006). 15-17 Yaş Arası Ergenlerde Görülen Problem Davranışların Koruyucu ve Risk Faktörleri Açısından İncelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Sucuoğlu, B., Çiftçi, İ. (2001) *Yapamıyor mu? Yapıyor mu? Zihinsel Engelli Çocuklar İçin Sosyal Beceri Öğretimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Sucuoğlu, B., Özokçu, O. (2005). Kaynaştırma öğrencilerinin sosyal becerilerinin değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Özel Eğitim Dergisi*, 2005, 6, (1), 41-57.
- Tüy, S. (1999). 3-6 Yaş Arası İşitme Engelli ve İşiten Çocukların Sosyal Beceri ve Problem Davranışları Yönünden Karşılaştırılmaları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yavuzer, H. (2002). *Okul Çağı Çocuğu*. İstanbul: Remzi Yayınları
- Yıldırım, F., İlhan İ. Ö. (2010). Genel öz yeterlilik ölçeği türkçe formunun geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 21 (4), 301-8.
- Yıldırım, M. (2006). Sosyal Beceri Eğitiminin Lise 2. Sınıf Öğrencilerinin Utangaçlık Düzeylerine Etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yukay, M. (2003) İlköğretim Üçüncü Sınıf Öğrencilerine Yönelik Sosyal Beceri Programının Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Individuals need some skills for adapting to the environment. One of the most significant skills are the social competencies and social skills (Çadır, 2008). Social skills deficiencies are based on various causes. Best known cause of this is a state of being disabled (Erbaş ve ark. 2007). According to researches, aggressive behavior, exhibit behavioral problems such as self-mutilation have been observed at individuals with mental retardation as a result of emotional and psychological problems (Brannon, 1999). Overall, it is most frequently occurs during the period of adolescence (Siyez, 2006).

The family is main institution which the child has acquires the first social experiences (Yavuzer, 2002). Families are usually the child's first teachers and the levels of proficiency of families differ from one family to another (Freeman, 2006). In recent years, some researches have been made about subject of parents' perceptions of self-efficacy besides their psycho-social and character traits. self-efficacy is "the belief in one's capabilities to organize and execute the courses of action required to manage prospective situations". In other words, self-efficacy is a person's belief in his or her ability to succeed in a particular situation. Bandura has found that an individual's self-efficacy plays a major role in how goals, tasks, and challenges are approached (Bandura, 1994).

It is frequently encountered that there is a correlation between the social skill levels and behavior problem levels in children with the general self-efficacy perceptions of the parents (Coleman ve Karraker, 1998; Hastings ve Brown, 2002; Beck ve ark., 2004; Paczkowski ve Baker, 2007). The purpose of this study is comparing social skill and behavior problem levels in adolescents with mental

disabilities with parents' general investigation of self-efficacy. This research is important because it is first research in Turkey which is comparing social skill and behavior problem levels in adolescents with mental disabilities with parents' general investigation of self-efficacy and it can shed light on other research about individuals with disabilities and families of individuals with disabilities.

Methodology

In this study the existing situation was described without change as relational model is used for screening. The sample of the survey comprises adolescents with mental disability in educable level (ages of 11-21) and their parents. 161 students participated in this survey and 59 of these students were female, 102 of them were male. All of the adolescents taking part in the survey are resuming their education at public special education schools or including classroom which give education to students with mental disability at educable level and totally 185 parents were surveyed including 59 fathers and 126 mothers.

In this survey, the School Social Behavior Scales have been used to measure the level of social competence at school and problematic behaviors of the students. Besides, "General Self-Efficacy Scale" has been used to measure general self-efficacy level of the parents. Furthermore, "Family-Student Information Questionnaire", which was developed to reach demographic variables, by the first researcher. SPSS version 1.5 was used for the data analysis.

Findings

In this study is compared social skill and behavior problem levels in adolescents with mental disabilities with parents' general investigation of self-efficacy. The results of this study showed that there is a positive but low correlation between the social skill levels of adolescent with mental disabilities with the general self-efficacy perceptions of the parents, and also a negative but low correlation between the behavior problem levels in adolescents with mental disabilities with the general self-efficacy perceptions of the parents.

Discission

As a result of the analysis, there is a positive correlation between the social skill levels in adolescents with mental disabilities with the general self-efficacy perceptions of the parents, and also a negative correlation between the behavior problem levels in adolescents with mental disabilities with the general self-efficacy perceptions of the parents. The result of this study is similar to the researches in literature. It is known that if the general self-efficacy perceptions of the parents are high, their children will exhibit which less negative behaviors and more social skills (Coleman ve Karraker, 1998; Hastings ve Brown, 2002; Beck ve ark., 2004; Paczkowski ve Baker, 2007).

Regarding this study as a sample, similer researches might be done which iclude different obstacle and age groups and their parents' self efficacy. In addition, social skill and behavior problem levels in different age group and different obstacles may be compared with parents' general investigation of self-efficacy. Also research can be done to determine the variables that affect parents' perceptions of general self-efficacy and programs can be prepared to increase the parent' general self-efficacy perceptions.